

Pályakövetési vizsgálatok a szakképzésben

Az oktatásból a munka világába való átmenet gazdag kutatási múlttal rendelkezik. Elsősorban a gazdasági és a munkaügyi világszervezetek végeznek ilyen irányú vizsgálatokat (OECD, 1996; ILO, 2010). Az OECD (1996) egy korábbi kutatása arra is rámutatott, hogy a nemzeti oktatási rendszerektől is függ, hogy mennyire feleltethetők meg az iskolai végzettségek a munkapiacra található foglalkozásoknak. Ez alapján kétféle oktatási rendszer-típust különít el. Az egyik szerint az oktatási rendszer feladata az általános képzés, míg a másik középpontjában a speciális munkaerőpiaci szükségletek kielégítése, vagyis a szakmaspecifikus oktatás áll. A nemzetközi szakirodalom e két elméletet belső vagy foglalkoztatási munkaerőpiacnak, valamint a végzettségek, szervezetek terének is nevezi. Müller (2005) tanulmányában részletesen bemutatja, hogy az oktatás különböző szintjeiről és típusairól milyen esélyekkel kerülnek a fiatalok a munkaerőpiacra. E tipológiában az egyik végletet azok az országok alkotják, ahol duális szakképzési rendszer működik (például Németország, Ausztria), itt a legszorosabb az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolata. A skála másik végpontját azok az országok állnak, ahol a közoktatásban egyáltalán nem jelenik meg a szakképzés (például USA, Kanada).¹ Ez a csoportosítás nemcsak a különböző oktatási rendszerek besorolását teszi lehetővé, hanem egy adott ország időbeni változásai is vizsgálhatóvá válnak. Így, például, Magyarország a rendszerváltás előtt inkább a német mintához volt hasonlatos, ezt követően fokozatosan elmozdult az általános képzés felé, majd az elmúlt néhány évben ismét a szakmaspecifikus irány határozza meg az oktatáspolitikát.

Az OECD a kutatási programjai mellett folyamatos adatgyűjtéssel is monitorozza az oktatásból a munka világába történő átmenetet. Az Education at Glance egyik indikátora (C5) a 15–29 éves korosztályra vonatkozóan jeleníti meg a fiatalok munkapiaci státuszát,² melyek nemek és korcsoportok (15–19, 20–24, 25–29 év) szerint is rendelkezésre állnak. Az 1995-ig visszanyúló, adatokat elemezve azt tapasztaljuk, hogy Magyarországon a 15–19 évesek körében magasabb a tanulók aránya, mint az OECD vagy akár az EU

¹ A belső (*internal*) munkaerőpiac jellegzetessége az is, hogy a munkahely (nagyvállalat) az általános-elméleti tudással rendelkező munkavállaló szakmai képzéséről gondoskodik, belső karrierhez kapcsolt képzési terv alapján. Ilyen vállalati magatartás igen ritkán figyelhető meg a magyarországi munkáltatóknál.

² Az adatok fő bontása: tanul/nemtanul, a nem tanulók körébendolgozik/munkanélküli.

► *Educatio* 2016/1. Fehérvári Anikó: Pályakövetési vizsgálatok a szakképzésben, 70–83. pp.

21 átlagában, viszont az elmúlt két év jelentősen csökkenő tendenciát mutat.³ A 20 év fölöttiek esetében már más a helyzet. A 20–24 éves korosztályban 12 év alatt megduplázódott a tanulók aránya, de még így sem éri el az OECD vagy az EU 21 átlagát. A 25–29 éves korosztályban is növekedett 1995-höz képest a tanulók száma, azonban 2010-től visszaesés tapasztalható. Vagyis hazánkban a 20 év felettiek körében még mindig kevesebb a tanulók aránya, mint a fejlett országokban.⁴ További kedvezőtlen tendencia az is, hogy ebben a korcsoportban (25–29 év) a nemzetközi átlagnál magasabb a nem foglalkoztatottak aránya (Magyarországon: 27%, míg az EU 21-, OECD-átlag: 20%) (OECD, EAG, 2014).

A szakképzésfejlesztés európai szervezete, a Cedefop⁵ is rendelkezik európai összehasonlító vizsgálatokkal e témában. Egy 2012-es kiadványa Európa 27 országában elemzi az átmenet folyamatát az Európai Unió munkaerőpiaci felmérésének (2009-es) adataira alapozva. A jelentés kiemeli, hogy 2009-ben 35,2 millió olyan 15–34 éves fiatal volt, akik ISCED 3 vagy ISCED 4⁶ végzettséggel rendelkeztek. A szakképzés legnépszerűbb Csehországban, Ausztriában és Szlovákiában. Az elemzők kiemelik, hogy a családi háttér erősen befolyásolja az iskolaválasztást: minél iskolázottabbak a szülők, annál magasabb szintű végzettséget akar elérni gyermekük. Az ilyen fiatalok számára az általános középfokú képzés csak egy közbülső állomás a felsőoktatás felé, ők nem lépnek ki közvetlenül a munkaerőpiacra, a szakképzésben (szakmunkásképzésben) végzetteknek viszont közel háromnegyede. A kutatók arra is rámutatnak, hogy a szakmunkásképzésből a munkapiacra kerülők sikeresebbek, mint az általános képzésből kilépő társaik; rövidebb idejű és simább a beilleszkedésük, valamint magasabb a kezdő bérük is, továbbá ez érvényes a nőkre is, bár körükben a férfiakhoz képest magasabb a munkanélküliség, mégis az általános képzéshez képest a nők sikeresebbek az elhelyezkedésben (Cedefop, 2012).

A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok mellett számos nemzeti kutatás gazdagítja a téma szakirodalmát. Csoportosítva a kutatásokat, négy nagyobb kutatási irányzat bontakozik ki. Az első a *különböző korosztályok nyomon követési panelvizsgálata* (Hodkinson–Hodkinson–Sparkes, 2012), melyek között nemzeti szintű összehasonlító munkák szintén akadnak (Raffe, 2013, Sharland et al., 2013). A teljes korosztályokra koncentráló kutatások mellett akadnak olyanok is, amelyek az *átmenet egy-egy szegmensét vizsgálják részletesebben*. Ez a szegmens jelenthet egy problémát vagy éppen egy csoportot is. Így, például, külön kutatási irányt jelent az átmenet diszfunkcióinak elemzése (Nochajski–Schweitzer, 2014; Vuolo–Staff–Mortimer, 2012), illetve egy-egy társadalmi csoport, például a hátrányos helyzetűek, bevándorlók vizsgálata (Tchibozo, 2013). Az egyéni szintű pályaut kutatások mellett külön vizsgálódási irányként jelennek meg a *policy-elemzések*. Ilyen, például, egy kanadai kutatócsoport publikációja (DeLuca et al., 2011), amelyben nemzeti jellegzetességeket fogalmaztak meg nemzetközi kontextusba ágyazottan. Ehhez operacionalizálták a nemzetközi vizsgálatokban fellelhető, az iskola és a munka átmenetéhez köthető mutatókat. A következő főbb faktorokat állapították meg, melyek mentén a nemzeti sajátosságait is elemezték: nemzetközi gazdasági és társadalmi faktor, egyéni és családi háttér, tanulási kontextus, munkahelyi kontextus, iskola-munka kereszteződés.

³ A korosztályon belül tanulók aránya 2014/2015-ben 86,5%.

⁴ Ennek oka lehet, hogy a szabályozási környezet sem kedvez a tanulási tevékenységnek.

⁵ European Centre for the Development of Vocational Training (Európai Szakképzésfejlesztési Központ)

⁶ Középfokú és post-secunder oktatás

se, egyéni eredmények. Szintén külön kutatási irányként definiálhatjuk a *munkáltatókat célzó vizsgálatok*, melyek célja, hogy a munkahelyek, cégek számára hogyan könnyíthető meg az átmenet, vagyis a fiatal minél hatékonyabban, sikeresebben integrálódjon munkahelyére. Ezek a vizsgálatok azt kutatják, hogy mik azok a képességek, amik elősegítik ezt a folyamatot, és amelyek ezáltal beépíthetők az iskolai képzésbe is (Linnehan–Carolis, 2005).

A hazai empirikus vizsgálatok követik a nemzetközi trendeket. Itthon is megtalálhatók az egyéni szintű nyomon követési vizsgálatok. Azt is ki kell emelnünk, hogy a felsőoktatás tömegesedése révén inkább a felsőoktatási tanulási utak és a diplomások pályára lépésével kapcsolatos vizsgálatok manapság elterjedtebbek. A témában az első nagyobb kutatást az ELTE kutatócsoportja végezte 1998-ban, amely egy teljes végzős középiskolai korosztályt (60 ezer diák) vizsgált (Róbert, 2000; Csákó, 2002), a középiskolások felsőoktatásba kerülési esélyeit elemezte. A felsőoktatásból a munka világába való átmenetet vizsgálja a diplomás pályakövető rendszer, melynek intézményi és országos szintű feldolgozása is elérhető (Veroszta, 2014; Garai–Veroszta, 2013). Szintén egyéni szintű, ugyanakkor az előzőekhez képest eltér Az Életpálya-vizsgálat. Míg a korábbiak keresztmetszeti kutatások, addig 2006-ban kezdődött (Kertesi–Kézdi, 2010) kutatás tízezer 8. évfolyamos fiatal útját követi nyomon az általános iskolából a középiskolába, illetve vizsgálja későbbi pályafutásukat. A cél a tanulási út nyomon követése, de természetesen a többszöri panelvizsgálat lehetővé teszi a karrierút követését is. A kutatás hatodik hulláma 2012-ben zajlott, amelyben hozzávetőleg hétezer fiatalt érintett. Ez az adatfelvétel már a közoktatásból való kilépést és a továbbhaladást is mutatja. Legfontosabb mutatói a következők voltak:

- + az általános iskolát megkezdő tanulók 99%-a fejezte be sikeresen az általános iskolát;
- + az általános iskolát megkezdő tanulók 90%-a fejezte be sikeresen a középfokú iskolát;
- + a középfokú iskolát megkezdő tanulók 75%-a szerzett érettségit;
- + az érettségit szerzők 47%-a folytatott felsőfokú tanulmányokat az adatfelvétel időpontjában (Hajdú et al., 2014).

Míg az előző kutatások a középfokú képzés valamennyi képzési típusát feltérképezték, addig vannak kifejezetten a szakképzésre irányuló vizsgálatok is. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI) rendszeresen végez – főként a szakiskolai képzésre vonatkozó – kutatásokat, melyek a pályakezdő szakmunkások munkaerőpiaci kilátásait vizsgálják (Tóth, 2015; Hajdú, 2014; Makó, 2014). Az adatok azt mutatják, hogy a magyar szakmunkások pályára lépése kevésbé sikeres, mint az átlag európaiaké. Ugyanakkor az idősoros adatok egyre kedvezőbb képet mutatnak a munkanélküliség területén. Szintén az MKIK GVI nevéhez köthetők munkáltatói vizsgálatok is, melyek az átmenet másik szereplőjét, a munkaadókat vizsgálja (Varga, 2015), feltárva, hogy milyen jellegzetességeket mutatnak, milyen elvárásaik vannak a pályakezdőket foglalkoztatóknak.

E tanulmány az egyéni szintű speciális csoportokat vizsgáló kutatási irány eredményeit gazdagítja. Több longitudinális kutatás eredményeit mutatja be, amely végzett (érettségizett és nem érettségizett) szakmunkások további tanulási és pályautját elemzi.

A kutatás módszertana

Az iskola és a munka világa közötti átmenet feltárására irányuló longitudinális kutatásaink 2010-ben indultak. A nemzetközi és hazai vizsgálatok azt igazolják, hogy ez az átmenet ma már nem tekinthető egyetlen lépésnek, hiszen a tanulási és a pályaut gyakran egymásba fonódik, egymásra épül, miközben bizonytalanabbá és kockázatosabbá is válik (Róbert, 2002). A tanulási- és a pályautak változásának vizsgálata mellett további kutatási kérdésünk volt, hogy a különböző végzettségű fiatalok milyen esélyekkel indulnak el az egyik vagy másik irányba. A korábbi hazai vizsgálatok általában csak egy-egy homogén csoportot vizsgáltak, például, a szakiskolákból kikerülő szakmunkásokat, jelen kutatás újdonsága, hogy nemcsak a szakiskolákból, hanem a szakközépiskolákból kikerülő szakmunkások további pályáját is vizsgálja. Ez lehetőségét ad az érettségizett és az érettségi nélküli szakmunkások kezdeti pályájának összehasonlítására. Szintén új eredményként emelhető ki, hogy a vizsgálatok két korosztályt is érintettek.

A kutatássorozat 2010-ben indult, egy keresztmetszeti, valamint két többlepcsős vizsgálat valósult meg 2014 év végéig. A keresztmetszeti vizsgálat a 2007-ben (érettségizett és nem érettségizett) szakmunkás bizonyítványt szerzőket kereste meg 2010-ben. A mintaválasztás szempontjai a következők voltak: az iskola (feladatellátási hely) településtípusára, regionális elhelyezkedésére és az oktatott szakmacsoportokra reprezentatív mintán történt a lekérdezés. A hibrid módszerrel történő kérdőíves adatfelvételben összesen 990 végzett fiatal vett részt (a kutatás módszertani leírását lásd részletesebben *Tomasz, 2012*).

Szintén 2010-ben indult a kutatássorozat második hulláma. A longitudinális vizsgálat három adatfelvétellel, négy naprári évben történt. Az első alkalommal, 2010 tavaszán még az iskolában, éppen végzős szakmunkásokat kerestünk fel személyesen, csoportos önkiröltös kérdőívvel. A mintaválasztás az előzőhöz hasonló módon történt.⁷ A kérdezés során a válaszadók hozzájárulását kértük a későbbi adatfelvételekben való részvételre. A beleegyezésüket adók képezték a következő panelek mintáját. (Arról nincs információnk, hogy a válaszadási hajlandóság milyen torzításokat eredményezett, mennyiben tolt el a mintát a sikeresebb életutak bejárók felé.) A második adatfelvétel 2012 januárjában zajlott,⁸ telefonos megkereséssel, míg a harmadikra 2014 nyarán került sor,⁹ szintén telefonos módszerrel. E három panel adatbázisai kerültek összekötésre.

A kutatássorozat 3. hullámában az előrehozott szakképzésben résztvevők pályautját követtük nyomon. A módszert az előzőekhez hasonlóan alakítottuk ki, vagyis egy településre, és régiókra reprezentatív iskolamintán került sor az első tanulói lekérdezésre még a szakmunkás bizonyítvány megszerzését megelőzően, majd a végzést követően megismételtük a mérést. Az első adatokat 2014 májusában vettük fel, majd fél évvel később újra. (E kutatások részletes módszertani leírását lásd *Ercsei, 2015*.)

⁷ Az első adatfelvételen 1175 végzős szakközépiskolai és 1359 végzős szakiskolai diák vett részt.

⁸ A második hullámban 513 fiatalat kérdeztek meg telefonos adatfelvétel keretében. A szakközépiskolában végzett tanulók száma 236, a szakiskolásoké 277 fő volt. A kutatás mindkét szakaszát a Soreco Research Kft. koordinálta.

⁹ Összességében az eredeti, 2012-es mintán 263, a 2010-es mintán pedig 37 kérdőív készült el, vagyis összesen 300. A kutatás mindegyik hullámát a Soreco Research Kft. koordinálta. A 2010-es adatfelvétel idején még nem állt rendelkezésre végleges országos statisztika arról, hogy milyen jellemzői vannak a szakközépiskolai, szakiskolai végzős diákoknak. Így becslést paraméterek alapján készült az adatbázis ideiglenes súlyozása. A harmadik hullámban mindhárom adatbázist a 2010-es KIRSTAT országos statisztika adatainak felhasználásával került súlyozásra nem régió és szakmacsoport szerint.

A továbbiakban a kutatási eredmények közül a pályamintázatok időbeli, nemenkénti, a végzettség szerinti jellegzetességeket mutatjuk be.

Kutatási eredmények

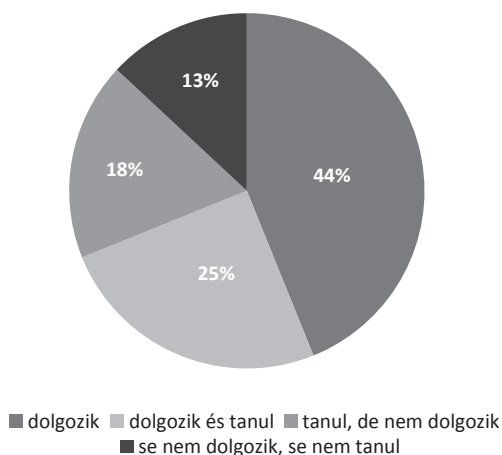
A 2007-ben végzettek jellemzői

A kutatássorozat első adatfelvételében a 2007-ben végzett szakmunkásfiatalok pályáját követtük nyomon 2010-ben. A munkapiaci státuszuk meghatározására az OECD által használt indikátor kategóriáit vettük alapul, vagyis megkülönböztettünk dolgozó, tanuló, dolgozó és tanuló, valamint se nem dolgozó és se nem tanuló fiatalokat.

Összességében három évvel a végzést követően a fiatalok 60%-a aktív dolgozó, míg nagyon magas a tanulók (nappali és esti együtt) aránya is, 43%. A tanulói utak többsége a felsőoktatásba vezet, emellett az érettségi megszerzése is fontos törekvés, valamint akadnak olyanok is, akik másik szakmát tanulnak. A tanulás gyakoribb az érettségizettek körében, mint a nem érettségizetteknél, míg ez utóbbi csoport 61% nem tanul, addig az érettségizettek csak 37%-a.

A se nem dolgozó, se nem tanuló kategóriába a fiatalok 13%-a tartozik. Ez a csoport egyrészt munkanélküliekből áll, másrészt inaktív jellemzőkkel bír (pl. gyerekvállalás). A válaszadók 6%-ának van gyermeke 2010-ben. Iskolázottság szerint az érettségizett szakmunkásoknál kisebb (4%) ez az arány, mint a nem érettségizetteknél (9%). Fontos megjegyezni, hogy a férfiak és nők körében nincs jelentős különbség, vagyis a nem érettségizett szakmunkás férfiak legalább ugyanolyan gyakorisággal alapítanak családot, mint az ugyanilyen végzettséggel rendelkező nők. Ugyanakkor se nem dolgozó, se nem tanuló nem érettségizettek körébe több nő tartozik, mint férfi.

1. ábra: A 2007-ben végzett szakmunkások munkaerőpiaci státusza 2010-ben, %
(N=990)

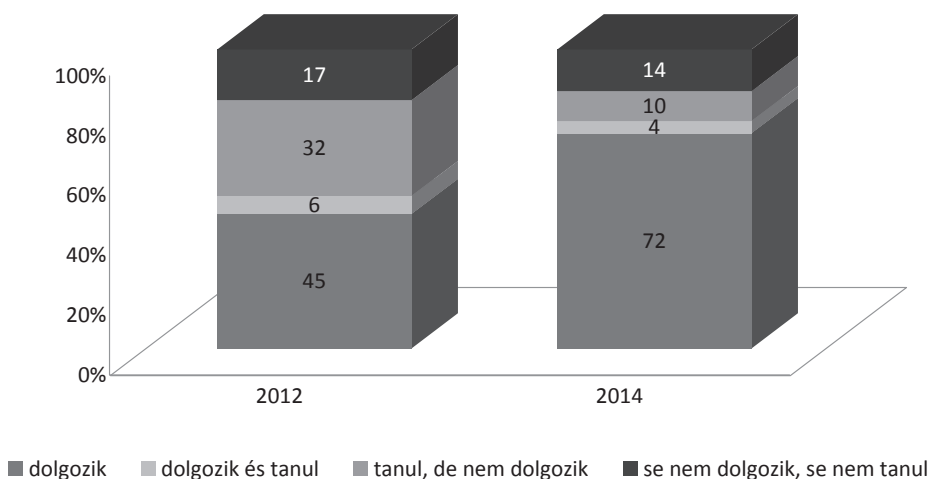

Habár a munkanélküliek aránya csekélynek mondható az adatfelvétel pillanatában, visszakérdezve a végzést követő időszakra, elmondható, hogy a válaszadók 42%-a volt a vizsgált három év alatt munkanélküli. Az iskolázottság hatása érezhető a munkanélküliség elkerülésében, míg a nem érettségizettek körében 57%-os, addig az érettségivel rendelkezők között 38%-os volt a munkanélküliséggel való érintettség 2007 és 2010 között.

A 2010-ben végzettek jellemzői

A kutatássorozat második hullámát szintén 2010-ben végeztük először. Ebben az évben még a végzős szakmunkás évfolyamok vettek részt az adatfelvételben, majd 2012-ben és 2014-ben került sor az újabb lekérdezésre. Ebben a kutatásban is ugyanazokat a munkaerőpiaci státusz kategóriákat alkalmaztuk, mint korábban (lásd 2. ábra).

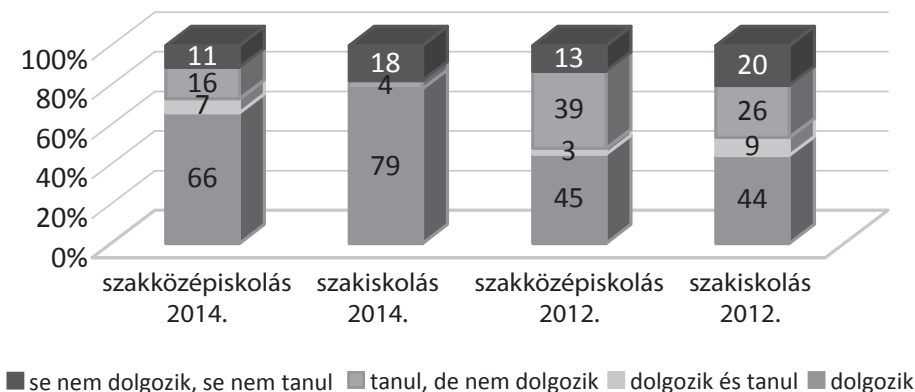
2. ábra: A 2010-ben végzett szakmunkások foglalkozási státusza 2012-ben és 2014-ben, % (N=512, N=300)

Elmondható, hogy míg a végzést követő második évben jelentős mértékű volt a tanuló fiatalok aránya, addig négy évvel később ez jelentősen csökkent, így növelve az aktív státuszúak mutatóját. (Meg kell jegyeznünk, hogy dolgozók-tanulók aránya 2012-ben: 51-38%; 2014-ben: 76-14%). A nagyarányú különbség fakadhat abból, hogy a fiatalok munkapiaci helyzete stabilabbá vált két év alatt, de azt sem zárhatjuk ki, hogy a relatíve sikeresebb fiatalok vettek részt az adatfelvétel újabb szakaszában.) Mindez azt is jelzi, hogy a szakmai végzettség megszerzését a szakmunkások többsége közel sem tekintik tanulói pályafutásuk befejezésének. A továbbtanulás leginkább nappali tagozaton zajlik, csak kevesen vannak azok, akik munka mellett is vállalják a tanulást. Kiemelendő még, hogy a se nem dolgozók, se nem tanulók aránya a két mérés pont között némileg csökkent, bár nem számottevő mértékben.

Az érettségizetteket és nem érettségizetteket külön elemezve azt tapasztaljuk, hogy a foglalkozási státuszban alapvető különbségek mutatkoznak mindkét mérés során. A munkapiaci aktivitás 2012-ben mindkét csoportban hasonló volt: a szakközépiskolások 48%-a, míg a szakiskolások 53%-a dolgozott. Míg a szakközépiskolások nagyobb arányban tanulnak tovább, mint a szakiskolások, a szakiskolások gyakrabban vállalják a munka melletti tanulást. 2014-ben azonban már a szakiskolások jóval nagyobb arányban vannak jelen a munkaerőpiacon, de gyakoribb körükben az inaktivitás is. A végzett szakközépiskolások között viszont magasabb azok aránya, akik még tanulnak, munka mellett vagy nappali tagozaton. A végzett szakiskolások körében gyakorlatilag 2014-re minimálissá válik a tanulók aránya (lásd 3. ábra).

3. ábra: A 2010-ben végzett szakmunkások foglalkozási státusza 2012-ben és 2014-ben, iskolatípus szerint % (N2012=500, N2014=300)

Az 2. és 3. ábra is bizonyítja, hogy a képzésből kikerülők jelentős arányban folytatnak további tanulmányokat. A tanulási tevékenység az érettségizett fiatalok esetében gyakoribb (42%-uk tanult 2012-ben), mint a nem érettségizettek körében (35%-uk tanult két évvel a végzést követően), ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy ez utóbbi csoport is jelentős arányban folytatott tanulási tevékenységet. Egy korábbi tanulmány (Fehérvári, 2015) vizsgálta a fiatalok tanulásának jellegzetességeit, illetve motivációt is. Megállapítható, hogy a szakmunkásfiatalok főként a jobb foglalkozási státusz megszerzésének vagy az elhelyezkedés reményében tanulnak tovább. Míg a szakközépiskolában végzők esetében a felsőfokú továbbtanulás (felsőoktatási szakképzés) a leggyakoribb, a szakiskolásoknál egy másik szakmai végzettség megszerzése dominál, valamint az érettségi megszerzésére is sokan töreksenek.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy milyen háttérváltozók valószínűsítik azt, ha valaki se nem dolgozik, se nem tanul. Az elemzésbe bevont változók a következők voltak: iskola típusa (szakközépiskola, szakiskola), nem, lakóhely, nemzetiség (roma), apa és anya iskolázottsága, volt-e tanulószerveződése a képzése során, van-e érettségije. A felsorolt változók közül csupán három mutat szignifikáns összefüggést az inaktivitással,

közülük is a legerősebbet az érettségi. A se nem dolgozók, se nem tanulók csoportjának 62%-a nem rendelkezik érettséggel. Emellett az iskola típusa és a válaszadó nemzetisége is kapcsolódik – csak némileg gyengébben – az inaktivitáshoz, a szakközépiskolában végzettek és a nem cigány nemzetiségűek kisebb arányban vannak a se nem dolgozók, se nem tanulók csoportjában.

1. tábla: Munkapiaci státusz alakulása, 2012, % (N=513)

		Se nem dolgozik, se nem tanul	Dolgozik és/vagy tanul
Iskolatípus	szakközépiskola	36	48
	szakiskola	64	52
Nemzetiség	nem cigány	91	97
	cigány	9	3
Végzettség	nincs érettségije	62	42
	van érettségije	38	58

$p < 0,020$

A szignifikáns összefüggést mutató változókat bináris logisztikus regressziós modellben is megvizsgáltuk. A három bevont változó közül, az érettségi az, amely szignifikáns maradt a modellben. Vagyis azok a fiatalok, akik rendelkeznek érettséggel, kisebb eséllyel kerülnek be a se nem dolgozók, se nem tanulók csoportjába és nagyobb az esélyük az elhelyezkedésre, vagy a tanulásra.

2. tábla: Se nem dolgozik, se nem tanul csoportba kerülés esélyei növelő tényezők, 2012.

	Esélyhányados, B	Wald	Szig.szint
Nincs érettségije	-652	6,661	0,010
Constant	-1.253	56,150	0,000

Előrejelzési hatékonyság: 83%

A végzést követő negyedik évben az előzőekben vizsgált változók közül négy mutatott szignifikáns összefüggést a munkapiaci státusszal. Megállapítható, hogy a szakközépiskolába járók és érettségit szerzők, valamint a férfiak és a nem cigányok körében magasabb a dolgozók és/vagy tanulók aránya. Míg az érettséggel nem rendelkezők, a nők, a cigányok és a szakiskolában végzettek gyakrabban válnak a se nem dolgozók, se nem tanulók csoport tagjaivá.

3. tábla: Munkapiaci státusz alakulása, 2014, % (N=300)

		Se nem dolgozik, se nem tanul	Dolgozik és/vagy tanul
Iskolatípus	szakközépiskola	40	54
	szakiskola	60	46
Nem	férfi	29	57
	nő	71	43
Nemzetiség	nem cigány	88	96
	cigány	12	4
Végzettség	nincs érettségije	50	40
	van érettségije	50	60

$p < 0,001$

A 2014-es adatokra vonatkozóan is bináris logisztikus regresszió elemzésbe vontuk meg a munkapiaci státusszal összefüggést mutató változókat. Négy évvel a végzettség megszerzése után a se nem dolgozó, se nem tanuló státusz két demográfiai tényezővel áll szoros kapcsolatban, a nemmel és a nemzetiséggel. A nők és a cigány nemzetiségűek nagyobb valószínűséggel tartoznak ebbe a csoportba, mint a férfiak és a nem cigány származásúak.

4. tábla: Se nem dolgozik, se nem tanul csoportba kerülés esélyei növelő tényezők, 2014.

	esélyhányados, B	Wald	szig.szint
Nem (férfi)	-983	4,806	0,028
Nemzetiség (cigány)	1,909	7,249	0,007
Constant	-1,237	27,113	0,000

Előrejelzési hatékonyság: 88%

A nők és a cigányok esetében az inaktivitás egyértelműen a családalapítással és gyerekvállalással függ össze. A nők és a cigány származásúak is nagyobb arányban élnek házastársi, élettársi (ez főként a cigány származásúakat jellemzi) kapcsolatban és nagyobb arányban rendelkeznek már gyerekkel, mint a négy éve végzett szakmunkás férfiak és a nem cigány származásúak. A demográfiai szakirodalom is feltárta már azt a jelenséget, hogy az alacsony státuszú nők a munkanélküliség elkerülése érdekében gyakran választják a családalapítást (Pongrácz, 2011; KSH, 2012).

5. tábla: Családi státusz alakulása, 2014, % (N=300)

		Házastársa van	Élettársa van	Gyermeke van
Nem	férfi	2	57	3
	nő	10	76	19
Nemzetiség	nem cigány	5	63	8
	cigány	8	100	46

$p < 0,005$

A se nem dolgozók, se nem tanulók csoportja tehát 2012 és 2014 között megváltozott. Míg 2012-ben jellemzően azért tartozott valaki ebbe a csoportba, mert nem talált munkát, addig 2014-re a családalapítás, és gyermekvállalás miatt. A munkanélkülivé válást alapvetően befolyásolta iskolázottság (van-e érettségje az egyénnek vagy sem).

Az adatfelvétel csak adott időpont munkapiaci státuszát mutatja meg, ezért arra is rákérdeztünk, hogy a válaszadó a végzés utáni években volt-e munkanélküli. A munkanélküliséggel való érintettség így sokkal nagyobb, mint a munkanélküliek aránya az adatfelvétel időpontjában. 2012-ben a válaszadók 39%-a jelezte, hogy volt már munkanélküli: az érettségizettek harmada, a nem érettségizettek 45%-a nyilatkozott így a végzést követő két évről. A munkanélküliség átlagos hossza fél év volt.

Az előrehozott szakképzésben végzettek

A kutatássorozat harmadik része több szempontból is eltér az előzőektől. Egyrészt egy külön csoport vizsgálatát célozta meg, az előrehozott szakképzésben végzettekét, amely csak egy rövid ideig volt része a magyar szakképzés történetének. Másrészt a végzettek követésére viszonylag rövid időn belül sor került, fél évvel a szakmunkásvizsga után. Mégis úgy véljük, hogy a fél éves pályaut és a fiatalokban megfogalmazott tervek számos olyan eredményt mutatnak be, amelyek összekapcsolhatók az előző kutatásokkal.

Az előrehozott szakképzést a 1993-as közoktatási törvény 2009-es változtatása¹⁰ hozta létre. A képzési idő 3 évre rövidült (2+2/3), a csökkentés pedig alapvetően a közismereti órák számának megnyirbálását jelentette. Az iskolák csak bizonyos szakmákban indíthattak képzést, főként a kevésbé elméletorientált szakmákban. 2011-ben készült egy kutatás, amely az előrehozott szakképzésbe belépő évfolyamokat vizsgálta. A kutatók akkor azt állapították meg, hogy főként a kistélepusi, gyenge általános iskolai tanul-

¹⁰ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2009. évi XLIX. törvénnyel történő módosításával egy újabb képzési forma, az előrehozott szakképzés jelent meg a szakiskolai képzés rendszerében, amelyet a módosított törvény 27. §-ának (4) bekezdése határoz meg: „A szakiskolai nevelés és oktatás – azoknak, akik alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek – megszervezhető kizárólag szakképzési évfolyamokon, a szakképzés követelményeinek és – legalább a teljes képzési idő egyharmadában az általános műveltséget megalapozó pedagógiai szakasz követelményeire épülő –, a szakképzés gyakorlásához szükséges elméleti és gyakorlati tudáselemek átadásával.”

mányi eredménnyel rendelkezők számára jelent alternatívát ez a képzés,¹¹ és a résztvevők legfőbb előnyként a rövid képzési időt jelölték meg (Lannert, 2012). Követéses vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy mennyiben térnek az előrehozott szakképzésben végzők további tanulási és pályautja a hagyományos képzésből kikerülőkhöz képest.

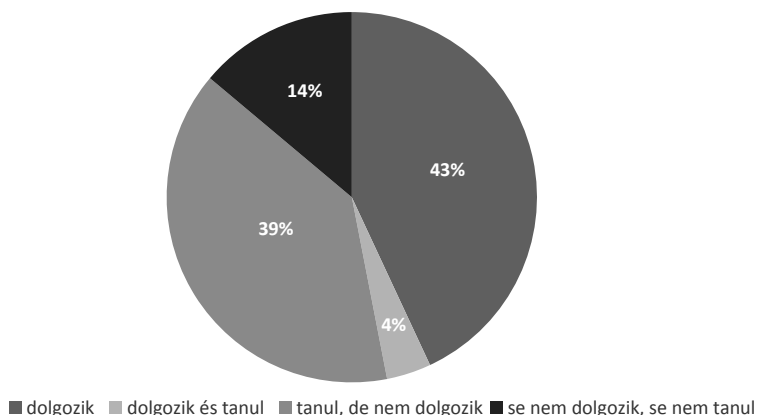
2014 tavaszán, a vizsgálat első szakaszában az előrehozott szakképzésben végzős fiatalokkal készült kérdőíves adatfelvétel. Ekkor készült egy országos középiskolai adatfelvétel is, amely módot adott arra, hogy az előrehozott szakképzésben tanulók családi hátterét, iskolai útját összehasonlítsuk hagyományos szakképzésbe járó társaikkal (Fehérvári, 2015). Az eredmények azt mutatták, hogy a szakiskolások a kistélepeleéseken élők körében felülreprezentáltak, a fővárosiak körében viszont alulreprezentáltak. Még inkább érvényes ez az előrehozott szakképzésbe járók esetében. A szülők iskolázottságában és foglalkoztatottságában, a korábbi iskolai teljesítményben nincs jelentős különbség a két szakiskolai csoport között.

A korábbi iskolai út azonban már jelentősen eltér. Az előrehozott szakképzésbe járók kevesebb, mint harmada választotta ezt a képzést, a többség valamilyen másik képzési típusból került ide, főként szakközépiskolából, szakiskolából, ritkábban gimnáziumból. Ezeket a váltrasokat az eredmények alapján tekinthetjük kudarcnak is. További jellegzetesség, a nemek szerinti eltérés. Az előrehozott szakképzésben tanulók körében a fiúk aránya még magasabb, mint a szakiskolások körében. (A szakiskolai képzésre általában jellemző a fiús szakmakinálat, még inkább igaz ez az előrehozott szakképzésre.) A fiúkhöz képest alacsonyabb társadalmi státuszú családok lánygyermekei kerülnek be a képzésbe. Emellett azt is kiemelhetjük, hogy míg Közép-Magyarországon, különösen a fővárosban inkább az alacsonyabb státuszú családok gyermekei választják ezt a képzést, addig Nyugat-Dunántúlon magasabb a képzés presztízse, melynek oka valószínűleg az, hogy a lokális munkaerőpiacok elhelyezkedési és kereseti szempontból is másképp viszonyulnak a szakiskolából érkező munkavállalóhoz. Az előrehozott szakképzés megítélése nem volt egységes, egyes társadalmi csoportok számára alternatívát jelentett, míg mások számára kényszer.

Fél évvel a végzést követően a válaszadók csaknem ugyanakkora arányban dolgoznak és tanulnak. Vagyis az előrehozott szakképzésbe járók nem azért került ebbe a képzésbe, mert gyenge tanulási motivációval rendelkeztek, hanem azért, mert így a képzésben tudtak pályakorrekciót végrehajtani. Vagyis lehetőségük nyílt arra, hogy másik iskolát, képzést vagy szakmát válasszanak. Ezt támasztja alá az az adat is, hogy az innen kikerülők és továbbtanulók nem másik szakmát, hanem döntően érettségit akar szerezni (a tanulók 90%-a).

¹¹ Sok esetben kényszer és nem alternatíva volt az előrehozott képzés, mivel bizonyos iskolák nem is indítottak másfajta képzést.

4. ábra: A 2014-ben végzett szakmunkások foglalkozási státusza fél évvel a végzést követően, % (N=233)

Szintén figyelemre méltó az a tény is, hogy az előrehozott szakképzésben végzettek körében sem tér el jelentősen a se nem dolgozók, se nem tanulók csoportjának nagysága az előző adatfelvétel eredményeihez képest. Vagyis az egyes lokális munkaerőpiacok nem kezelték hátránnyként az ebből a képzésből kikerülőket.

Konklúzió

A 2007-ben végzett szakmunkás fiatalok 2010-es és a 2010-ben végzettek 2014-es munkaerőpiaci státuszai között számos hasonlóság mutatkozik.

1. Tanulási utak

Mindkét vizsgálat azt bizonyítja, hogy a középfokú végzettség, még akkor is, ha az szakmunkás végzettség, a fiatalok többsége számára nem jelent befejezett iskolai utat. Igen magas tehát a továbbtanulók aránya. Az érettségizettek főként a felsőoktatást célozzák meg, habár itt meg kell említenünk, hogy ez leginkább a rövidebb ciklusú képzést (felsőfokú vagy felsőoktatási szakképzés¹²) jelenti. Fontos kiemelni, hogy emellett a másik szakma tanulása a leggyakoribb alternatíva, valamint a szakiskolában végzettek számára az érettségi megszerzése is gyakori cél. Vagyis a fiatalok stratégiája a jobb munkapiaci pozíció (jobb munkakörülmények, magasabb jövedelem) megszerzése érdekében a több szakma elsajátítása. További lényeges eredmény, hogy az előrehozott szakképzést végzett fiatalok sem tekintik befejezettnek tanulásukat, körükből is csaknem minden második fiatal tanul a szakmunkás végzettség megszerzését követően is.

2. Változatos mintázatok

A három és a négy éves időtáv is mutatja, hogy a fiatalok pályára lépése egy folyamat, amely változatos mintázatokat ad. A 'hagyományos' minták a leggyakoribbak: végzés után dolgozik, vagy végzés után tanul és aztán dolgozik, de ettől eltérő utakat is regisztráltunk. A 2014-es vizsgálat százféle utat különített el (Hörich, 2015).

¹² 2010-ben még felsőfokú, 2014-ben már felsőoktatási szakképzés a hivatalos elnevezés.

3. A munkanélküliség jellemzői

A 2007-ben és a 2010-ben végzettek is hasonló arányban váltak munkanélkülivé, 42-39% volt a vizsgált időszak alatt a munkanélküliséggel való érintettség. Az arányok hasonlóságát azért is fontos kiemelni, mert a 2007-ben végzettek a gazdasági válság idején kezdték pályájukat, de mégis úgy tűnik, hogy a 2010-ben végzettek sem voltak kedvezőbb pozícióban. A pályautak mintázatából (lásd előző pont) az is látható, hogy a tanulás a munkanélküliség elkerülésének egyik módja volt – mindkét kutatás adatai igazolják ezt. A 2007-ben végzettek pedig némileg (5%-kal) nagyobb tanulási aktivitást mutattak, mint a 2010-ben végzettek. Ez magyarázható úgyis, hogy a 2007-es végzősök az általános gazdasági helyzetet és saját esélyeiket felmérve inkább választották a tanulást, mint a 2010-ben végzősök. A munkanélküliség elkerülésének másik módja a nők esetében a gyerekvállalás. Főként az érettségivel nem rendelkezők esetében jelenik meg ez a tanulás alternatív stratégiájaként.

4. Az érettségi szerepe

A kutatóssorozat fontos eredményeként emelhető ki az érettségi munkapiaci jelentősége. Más kutatások (Nagy, 2010; Hajdú et al, 2015) is bizonyítják azt, ami ebben a kutatásban is látható: az érettségi pozitív hatást gyakorol a további tanulási útra, nagyobb valószínűséggel szerez az egyén újabb végzettség, és szintén pozitív hatása van a munkanélküliség elkerülésére is.

IRODALOM

CEDEFOP (2012) From Education to working life. The labour market outcomes of vocational education and training. Publications Office of the European Union. Luxembourg.

CSÁKÓ M.(2002)...És a doktor úr gyereke? *Educatio* No. 2. pp. 211-226.

DELUCA, C., HUTCHINSON, N., HILL, A. & CHIN., P. (2011) International and National Factors Affecting School-To-Work Transition for At-Risk Youth in Canada: An Integrative Review Joan Versnel. *The Canadian Journal of Career Development*, vol. 10, No. 1.

ERCSEI K. (szerk.) (2015) *Tanulási utak – pályautak*. OFI, Budapest.

FEHÉRVÁRI A. (2015) Szakmunkás fiatalok pályakövetése, 2010–2014. In: Ercsei Kálmán: *Tanulási utak – pályautak*. OFI, Budapest. pp. 34-47.

F. LINNEHAN & D. DE CAROLISSOURCE (2005) Strategic Frameworks for Understanding Employer Participation in School-to-Work Programs *Strategic Management Journal*, vol. 26. No. 6. pp. 523-539.

GARAI O. & VEROSZTA ZS. (2013) *Friss diplomások 2011*. Educatio Nonprofit Kft., Budapest.

HAJDÚ M. (szerk.) (2014) Adatok a szakképzésről és a szakképzettek foglalkoztatásáról. MKIK GVI, Budapest.

HAJDU T., KERTESI G. & KÉZDI G. (2014) Roma fiatalok a középiskolában. BWP – No. 7.

HAJDU T., HERMANN Z., HORN D., KERTESI G., KÉZDI G., KÖLLŐ J. & VARGA J. (2015) Az érettségi védelmében. BWP – No. 1.

- HODKINSON, P., HODKINSON, H. & SPARKES, A. (2012) *Triumphs and Tears: Young People, Markets, and the Transition from School to Work*. Routledge: New York.
- HÖRICH B. (2015). A tanult szakmában való elhelyezkedés esélyei és tapasztalatai In: Ercsei Kálmán: *Tanulási utak – pályautak*. OFI, Budapest. pp. 49-67
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (2010) Characterizing the school-to-work transitions of youngmen and women: Evidence from the ILO School-to-work transition surveys. *Employment Working Paper* No. 51.
- KERTESI G. & KÉZDI G. (2010) Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában. Beszámoló az Educatio Életpálya-felmérésének 2006 és 2009 közötti hullámaiból. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2010*. TÁRKI, Budapest pp.371-407
- KSH (2012). A gyermekvállalás társadalmi gazdasági hátterének területi jellemzői. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/szegedgyermekvallalas.pdf> Letöltés:
- LANNERT J. (2012) *Tanulási utak és lemorzsolódás. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet*, Budapest. (kézirat)
- MAKÓ Á. (2014) A szakképzett pályakezdekők munkaerőpiaci helyzete és elhelyezkedési esélyei. MKIK GVI, Budapest.
- MÜLLER, W. (2005) Education and Youth Integration into European Labour Market. *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 46. pp. 461-485.
- NAGY P. T. (2010) *Utak felfelé. Oktatás és társadalmi mobilitás a 19-20. századi Magyarországon*. (Társadalom és oktatás; 35.) Oktatókutatató Intézet, Új Mandátum, Budapest. p. 209.
- NOCHAJSKI, S., M. & SCHWEITZER, J. (2014) Promoting school to work transition for students with motional/behavioral disorders. *Work*, vol. 48. No. 3.
- OECD (1996) *Cross-National Research on School to Work Transitions: An Analytical Framework*.
- PONGRÁCZ T.-NÉ (szerk.) (2011) *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. OTKA kutatási zárójelentés.
- RAFFE, D. (2013) European Societies Special Issue: School-to-Work Transitions, Explaining National differences in Education-work Transitions Twenty years of research on transition systems, vol. 16. No.2. pp. 175-193.
- RÓBERT P. (2000) Bővülő felsőoktatás – ki jut be? *Educatio* No. 1. pp. 79-94.
- RÓBERT P. (2002) Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: Kolosi, T., Tóth, I. Gy. és Vukovich, Gy. (szerk): *Társadalmi Riport 2002*. Tárki, Budapest, pp. 220-231.
- SHARLAND, A., MITCHELL, D. & MENON, M. (2013) An international comparison of school to work transition systems: how best to evaluate outcomes. *International Journal of Society Systems Science*, vol. 5. No. 2.
- TCHIBOZO, G. (2013) *Cultural and Social Diversity and the Transition from Education to Work*. Springer
- TOMASZ G. (szerk.) (2012) *Párhuzamok és kanyarok. Szakképzettek pályakövetése* OFI, Budapest.
- TÓTH I. J. (2015) *A pályakezdő szakmunkások munkaerőpiaci helyzete – 2015*. MKIK GVI, Budapest.
- VARGA A. (2015) *A tanulószerveződések köté vállalatok profilja*. Budapest: MKIK GVI
- VEROSZTA ZS. (2014) *Diplomás pályakövetési adatok 2013*. Educatio Nonprofit Kft., Budapest.
- VUOLO, M.; STAFF, J. & MORTIMER, J. T (2012) Weathering the great recession: Psychological and behavioral trajectories in the transition from school to work. *Developmental Psychology*, vol. 48. No.6.pp. 1759-1773.